De kroniek van Pieter Joossen Altijt Recht Hout

Pieter Joossen

Editie Robert Fruin

bron
Pieter Joossen, *De kroniek van Pieter Joossen Altijt Recht Hout* (ed. Robert Fruin). Zeeuwsch genootschap der wetenschappen, Middelburg 1909

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/joos046kron01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. en NWO

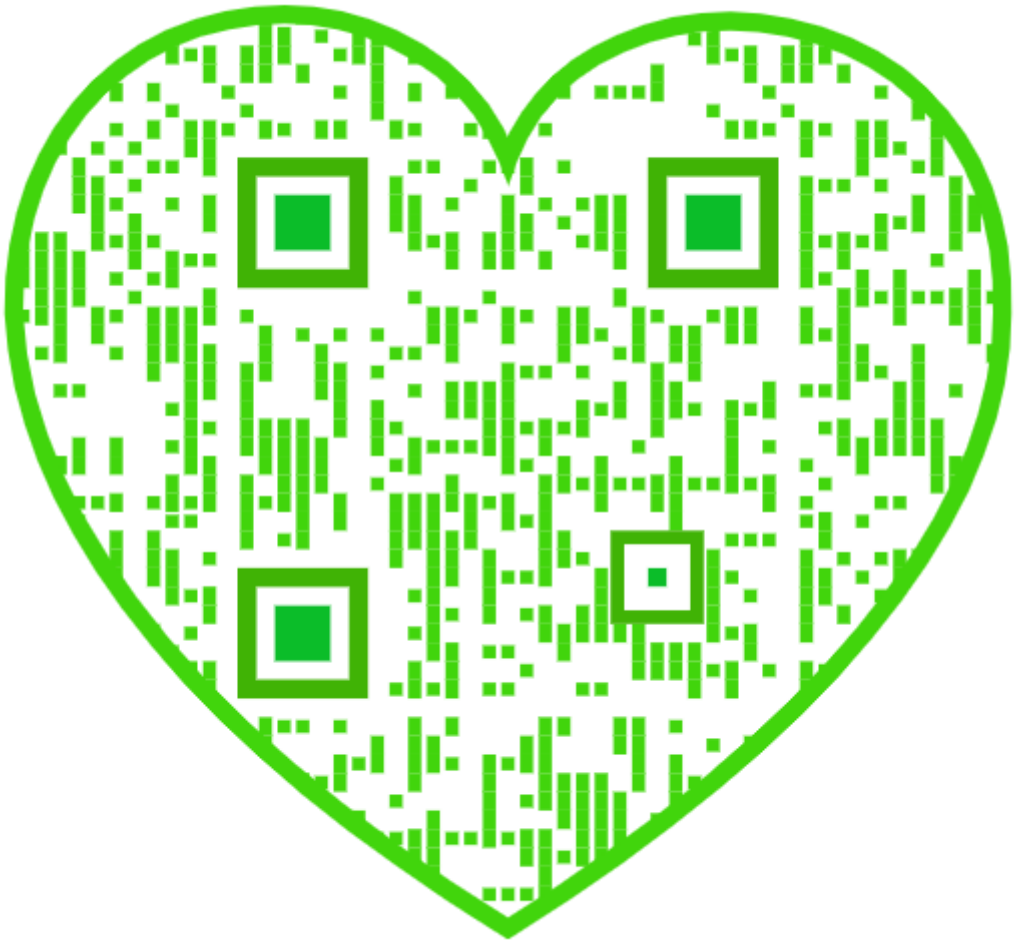

De kroniek van Pieter Joossen Altijt Recht Hout, medegedeeld door Mr. R. Fruin

1602.

Tot Gods eere
En Zeelants geschiedenissen te vermeere.

Prologhe[1)]

Eerwaerdighe ende goedgunstigse leser, alsoo hiervooren in dese ghedruckte cronicke gestelt is ende mencie gemaekt wert, hoedat voordien die van Zeelant noyt op zijn zelven cronicke heeft gehadt, ende dat duer de innondacie van landen ende steden, ten anderen oock duert afbranden van eenige steden, alsoo zy is sprekende insonder(heyt) van de heerlickste ende voornaemste stadt van Zeelant Middelburgh, die de outste jesten ende geschiedenisse daervan zijn verbrant, als het stadthuys met het Ouwestyne clooster met de halve stadt an de westzyde afbrande[2)]; ende binnen 200 jaren of weynich min[3)], soo voorn vermelt wert, verbrande weder derdendeel van der stadt an de noortzyde met clooster van de Boogaerde ende de Abdie, daer de alderouste librarie doen ter tijt van Zeeland was; ten derden oock duerdien het landt klein was, weynich volck heeft connen uutbringen, nochtans, soo men in ander cronick wel vint, clouck oorloghsvolck geweest zijn, getrou voor heer ende lant, maer eenvoudich ende niet eergierich, soo datter ander, met haer[4)] nabueren zijnde, haer boucken wel hebben verciert met haere daden ofte ongeschreven ende ongedruckt gelaten, ghelijc men noch in dese nieuwe Nederlandsche cronicken, nu uutgaende ende van dese onse beroerlijcke tyden sprekende, zien mach, hoe weynich dat zy van

1) Dit woord is met andere inkt bijgeschreven.
2) Zie REIJGERSBERGH cap. X.
3) 1492 October 22.
4) Het HS. herhaalt dit woord.

Zeelant mencie maken, daer nochtans in al de eylande van Zeelant in beghin vant oorloge zeer is gevochten te lande ende te wateren geduerende den tijt van 4 jaeren, daer veel vroome feyten bedreven zijn, die wy met onsen ooghen hebben gesien ende met onsen ooren hebbe(n) gehoort, ende oock veel ghewelts ende moetwille, ghelijkck wy, God beter(t), al te wel weten, wat vruchten de oorloge medebringende is, daerom wy weten, dat het waer is, ende in de nieu cronicken niet vinden beschreven – zoo dochtet het mijn goet, deselve som hebbende noch in verscher memorie, te schriven voor mijn genuchte ende dat achter te laten voor degenen, die daer lust toe heeft te mogen lesen; sommige dach en datum vergeten maer doende mijn beste an noch ander geloofweerdige mannen[1)], dat tselve mede wel weten, om die te vragen om mijn noch in memorie te bringen. Ende dan bevinde(nde), dat de waerheyt is, dat ick niet en weet, dat laet ick een ander schriven; want hetghene dat ick schrive, is veel geschiet in mijn joncheyt ende gebuert, soodatter veel gebuert is, dat ick niet en weet, ende noch gebuert. Dus hiermede slutende mijn prologe ende willende niet seggende, dat hetghene, dat een andere soude gheschreven hebben, niet waer te zijn ofte ongeloovelijck, maer wel te gelooven, soot met de waerheyt ackordeert. Hiermede wert van mijn begheert,

Zijt ghij clercken
Ofte ongeleert,
Jonck ofte out,
In allen uwen werken
Altijt recht hout.

1) Het HS voegt hier in "wel weten".

In minnen groeyende[1)]

Pryselick[2)] ist en waerdich tallen tyden
Int gheschrift te doen, wat in de landen passeeren,
Eerlyck zijnde die niet tegen de waerheyt stryden.
Ten pryse Gods vooral wil ik met verblyden
Eens dat ghaen beghinnen naer mijns herten begeeren:
Recht de waerheyt te schryven, Zelant ter eeren.

IN MINNEN GROEYENDE[3)] doet liefde floreeren
Om van als te sch(r)yven met goed bescheyt,
Sooveel ick weet; wie wil dat weeren?
Suver reden seght, memoria salt noteeren
Eenvoudelijck, retorycka ten dienste bereyt.
Niemant verveelt ghewillighen arbeyt.

Als ick dit nu aldus hadde voorghenomen,
Lust doet voort comen mijns hertes behaeghen,
Ten aensien hoe men graef MAEUWEREYS niet omvromen
In Gods vreese sonder schromen siet den prijs draeghen
Int verwinnen des viants, die met valsche laghen
Trachten om Gods woort met slans vryheyt en rechten
Rein uut te roeyen, waerdoor ons heeren alle daghen
Eerlijck doorloghe anvatten met borghers en knechten,
Clouck op twater, en op tlant ons weer anders vechten.
Hiertoe helpt de Magesteyt van Ingelant gepresen,
Ten eynde dat men Gods kercke niet soude slechten.
Hulpe der Fransoysen wert oock bewesen.
Onvergeten dient niet zijn Magesteyt in desen
Van Schotlant met de Hooghduytse heeren en kryssien.
Tis openbaer, blijckt claer: God die helpt ons strien.

1) Dit is met groene inkt geschreven.
2) De beginletters van dit gedicht zijn met roode inkt geschreven. Zij vormen de woorden: PIETER JOSSEN ALTIIT RECHT HOVT.
3) Deze drie woorden zijn met roode inkt geschreven.

Alsoo dese cronicke hiervooren is schryvende tot den jaere 1551, soo heeft het mijn goet ghedocht die door Gods genade alsoo kort te volghen, als ick hebbe gheconnen om kortelick te schriven, hetgene dat tot Middelburch, daer ick altijts meest mijn leven gewoont hebbe ende noch woonachtig zijn, geschiet is ende dagelijckx geschiet, hetwelcke ick gesien ende gehoort hebbe, ofte mijn van geloofweerdighe persoonen geseyt is, dat zy gesien ende gehoort hebben, mitsgaders oock datter geschiet is in geheel Zeelant ofte de omligghende landen ende wel en voor de waerheyt wetende schrijfbaer te zijn waerdich, ende te passe comt.

Om dan in beghin te commen soo is, dat ick wel voor de waerheyt schrive, datter int jaer 1557 eenen stormwint geweest is soo ick van diversche lieden hebbe ghehoort, soo datter veel muelens in Zeelant omwaeyden, ende dat toe omwaeyde de naelde van den Westmonstersen kercktooren tot Middelburch, dewelcke stont op de Groote mart derselver stadt. Aldus de datem bevonden by een out geloofweerdich inboorlinck der voorschreven stadt geschreven te wesen den 12 Januewary 1557.

Anno 1566 in den Oustmaent werden de beelden binnen Middelburch en in veel meer ander plaetsen afgeworpen, ende int openbaer Gods woort gepredickt, de gevanghen, die om de religen gevanghen waren, uutgelaten; ende de predicacië(n) werden gedaen op de Mart voort stadtshuys ende voorts buten de Zuydampoorte, dewelcke poorte met het vergrooten van de stadt nae af is gebroken[1)] ende ghestaen heeft op de Haven ofte Dam an de zuytsyde buten ofte an de oostsyde van de

1) Het HS. voegt hier in: "is".

brugge die over de voorschreven Haven licht; maer was toe een draeybrugge, staende zeer hooge, soodat men van beede zyden met een breede sterke arduyne trap daerop ginck ende fraey ruymte an beede syden hadde. Ende buten dese poorte, soo voorseyt, was een groot packhuys[1)], dat taenhuys geweest hadde, dat daertoe gebruckt werde om te predicken[2)], daar ick, zijnde een klein jonghen, selver met mijn moeder eens in hebbe gewest ende hooren predicken ende zien doopen. Doch in die tyden tewil het alsoo stont, wasser veel beroerten in de stadt, gelijckt oock in ander steden, dan in deen meer als in de andere.

Tewil het alsoo beroert in de stadt stondt, ende den eenen borger gelijck des anderes borgers viant was, ende den eenen buer den anderen vreesden, soo quammer eens een geruchte ofte roup in de stadt, als datter[3)] int clooster van de Abdie heymelijcke crijchslieden ingecommen waeren[4)], hetwelcke een groote beroerte in den avont ende nacht in der stadt maeckten, soodat die van de relige haer in de wapen begaven ende om dat clooster liepen, ende van scheeren wegen de stadtsbooden ende dienaers lancx de straten riepen ende belasten elck lanteerens voor haer dueren te hanghen, ende elck man wesende in zijn duere, alsoo hy zijn lijf wilde verweeren. De stadt aldus in roeren zijnde, ende die int clooster scheen niet en wisten watter was, ofte wat se begeerden, quammer een van de jonghe monnicken over de muer, seyde men, om de oorsake te vernemen, ende de sake verstaen hebbende ende an den bisschop (bericht) gedaen, werden de poorten van (t)clooster geopent ende lieten (t)clooster besoucken, waerin

1) Het HS. voegt hier in: "ofte".
2) Zie A. 's GRAVEZANDE, *Tweede eeuw-gedachtenis der Middelburgsche vryheid* blz. 48 vlg.
3) Het HS. voegt hier in: "soude".
4) Zie over dit gerucht: *Onderzoek van 's konings wege ingesteld omtrent de Middelburgsche beroerten van 1566 en 1567*, uitgegeven door dr. J. VAN VLOTEN, blz. 12 vlg. en 's GRAVEZANDE, A. w. blz. 46.

geen volck gevonden wert. Ende werde beroerte alsoo gestilt ende geëyndicht; maer naederhant heeft hetter veel gekost haer leven, ofte moste uut de landen vluchten, die haer in de wapen tegen de papen hadde begeven ofte int beelde stomen mede besich geweest oft van de religen eenige kerckendienst gehadt hadden ofte die toegestaen.

Onder andere moet icker eenighe verhaelen, die zeer haer doot van de borgers ende lieden beclaecht werden, als onnooselijck daertoe commende. Het is gebuert ontrent Sobburch, datter gecommen is een oude vrouwe ende siende ergens in ofte ontrent haeren wech liggen een Marybeelt, dat zy soude geseyt hebben: "ja lygdy daer, ick hebbe u dickwils metter herten geslegen, nu sal ick u metter daet ofte metter hant slaen", ofte diergelijcke woorden, ende heeft haer pantoffel ofte muyl genomen van haeren voet ende dat beelt geslagen, om welck stick sy ende haer man, zijnde schout vant voorschreven dorp, gevanghen werden. Doch haeren man van de heeren zijnde ontschuldich bevonden, hebben hem de heeren, sey men, dickwils geraden, hy souden willen stilleges van steen afgaen, ende syden: "commet int hof, daer sal de sentencie u ter doot oordele(n) ofte wysen, ende het sal dan u leven kosten; want omdat den man thooft is van de vrouwe"; soo scheen dat den man soude ten lesten afgeghaen hebben, ende dat de vrouwe soude geseyt hebben: "Wilt ghy mijn nu verlaeten?" daerop den man antwoorde: "Neen ick, ick sal hier blyven by u". Ommers ten eynde soo zijn zy beyde byeen gehanghen op den Mart hier tot Middelburch, de vrouwe eerst, omdat syt feyt hadde gedaen. Den man, staende onder de galghe, zijn ooghen opslaende, aensiende zijn vrouwe hanghen, sprack: " O, NELLE, NELLE, waertoe hebt ghy ons in ons oude daghen ghebracht"; sijnde twee oude lieden, heel grijs, soo ick se hebbe sien hanghen, naedat sy al doot én gestorven waeren, en de sentencie volbrocht was – want de kinderen, gelijck ick was, niet weleer mochte(n) commen sien om de oploopen, die in(t) dooden van sulke lieden toe geschieden –

soodat ick sach, dat de vrouwes haer endeuck[1] evenleens was duer haer grysicheit van thaer[2].

Noch werden oock zeer beclaecht een turfcruyer, die quam in de kercke in(t) breken van de beelden staen sien, ende soo daer met een touwe getrocken (wert) an een beelt, dat qualijck wilden volgen, seyden die trocken, tot hem: " Hoe staet ghy aldus en siet? Slaet hant an", ende gaven hem mede de touwe. Met dat den man de hant an de touwe hadde, soo viel het beelt. Dit stick heeft den man zijn leven gekost, ende is daerom ghehanghen.

Noch een leelijcker en schandelijcker stick is er hier te Westcappel van een justicie(r) gedaen, hetwelcke ick noch moet mede verhaelen ende daermede eyndighen. Daer was een jonghen van Westcappel te Middelburch besteet om te leeren zijn ambacht, te weten schrinwercken. Ende soo het beeltsmitten anginck, liepen de knechs van den winckel om mede te breken, ende soo liep desen jonghen mede. Soo doen het nu soo hart ghinck op een dooden, ende den jonghen soo door zijn meester wille of door zijn vreese is thuys tot zijn moeder gecommen, soo heeft den moeder niet sonder oorsake bevreest geweest, ende dede den jonghen wech of uut de wege. Soo den bilgou van Westcapell, met namen UUTWIJCK[3], hiervan yet vernomen hebbende, heeft de vrouwe naer den jonghen gevraecht[4]. De vrouwe, eylacen haer beclaeghende, seyde, sy en dorste den jonghen niet laten thuys commen om al-

1) Samengetrokken uit: ende heuck.
2) Het vonnis van den gewezen schout van Oost-Souburg en zijne huisvrouw is hierachter als bijlage III medegedeeld.
3) GHEERAERT VAN UUYTWIJCK, baljuw te Westkapelle en stadhouder van den rentmeester van Bewesten Schelde. Hij was vroeger ook baljuw te Goes geweest, maar tegen zijn zin ontslagen (zie *8^e Copulaatboek* fol. 88 vlg.).
4) Hier is later met dezelfde hand het volgende bijgeschreven: "hetweleke zijn peeter was, hem hebbende selve gheheven, nochtans hem daarom niet verschoont, maer als een vreet moordadich tiran hem doen dooden; dit heb ick nae hooren segghen van een gheloofweerdich out borger, dwelck geweest hadde UUTWIJCKX brootknecht".

sulcke oorsake, hiervooren verhaelt, waerop hy haer seyde, sy mocht hem wel laten commen, hem en soude niet geschien, 't was met hem maer kinderwerck. De moeder, verblijt zijnde, heeft den jonghen laten int openbaer commen, die hy alsoo doen, alsoo den jonghen op de strate ginck spelen, heeft gevanghen ende doen hanghen, tot zijnder tijt bequaemst zijnde, ende heeft hem voorts by nachte af doen doen en buten op behoorlijcke plaetse gehangen, daer hij lange tijt hinck. Ende die van Wescappel seyden, datter noyt voghel an en quam noch den mens[1] qualijck veranderen, hetwelck sy voor een wonder of teeken hielden; welck stick van justicie van yegelijck mispresen wert, selfs de Catelicke(n) achtent schandelijck ende schaemde(n)t haer selfs, soodat den bilgou werden ofgeset als onweerdich sulcken officie te bedienen, ende quam doen te Middelburch woonen, als wy noch voort van hem ter bequamer tijt sullen verhaelen. Dit hebbe ick alsoo willen schriven om daermede te willen bewysen, hoe lichtelijck hem een mensche in sulcke beroerlijkcke tyden can te buten gaen, en hoe lichtelijck de Spaensche tierannie met haer inkeciecie ende den Roomschen paus met zijn papen den menschen om hals bringhen, als doende noch recht, soo syt dryven, met openen vierschaer[2]. Hetwelcke al geschieden int gouvernement van duck DALVE diewelcke tot Brussel dede doode(n) veel graven ende Nederlans heeren ende veel ander menschen, meenende de landen, als hy oock dede, daermede een groote afbrueck te doen. Van zijn wreetheyt ende tierannie vindy in diverse cronicken.

Nu wil ick weder omkeeren tot hetgeene, datter gebuerde, aleert soo vaerde quam, dat de Kathelijcke(n) de overhant weer hadden ende die van de relige vinghen ende dooden, diet niet intijts en ontvloden. Den bilgou van Middelburch

1) Sic.
2) De volgende zin is later met dezelfde hand bijgeschreven, wellicht om aanleiding te hebben hier de in de inleiding vermelde afbeelding van den landvoogd in te plakken.

met naemen PIETER HAECK, zijnde een inboorlynck der stadt ofte ommers in Bewestwaert Schelt gebooren – want hy hadde oock wethouder der stadt geweest, dat gheen van buten Bewester Schelt moghen zijn naer de stadtsprevelegen – desen bilgou nam voor om hetselfde lant te vermeester(en) met des prince VAN ORAEINGES volck ofte de generaele heeren, die haer waeren tegen de Spaeingaerden ende de papen settende, ende liet hem vinden in Brabant by eenige, die de saken mede toegedaen waren, ende quam van Antwerpen met een deel crijchsvolck, meen(en)den met schepen alsoo een anslach op Vlissinge te doen ende dat alsoo in te nemen. Maer alsoo die van Vlissinge dat ghewaer worden of gewaerschout waeren, most hy van daer, ende laghen alsoo en swermden voor tlant, dan ontrent Aermuyen en dan ontrent casteel te Zeeburch geseyt Rammekens, waer duerder tot Middelburch oick ettelijck haer selfven mede moeyden ende haer oppynie ofte wille openbaerde(n), die daerduer nae mede mosten de stadt verlaten ende lantvluchtich zijn. Ontrent Ramekens heeft hy zijn schepen ten anckere geleyt ende hadde gaern met schoonicheyt int casteel geweest; maer den capeteyn, met namen GYSTEL[1)], wilde se niet oplaten, maer antwoorden haer, hy hadde het casteel van coninckx wegen soo lange bewaert, hy wilde het noch bewaeren, ten waere, dat sy hem beter bescheet tooghden. Doch en bewees hy an haer of an haer schepen geen vianschap, waerom is wel te vermoeden, dat hy oock vant casteel raeckte, ende hetselfde weder heeft, alst den prince creech, in zijn bewaringe gecreghen ende daer capeteyn op geweest, totdat de landen hetselfde metgaders Vlissinghe an de Inghels tot versekeringhe van eenighe saken der Coninghinne in bewaringhe gaven. Aldus om niet te loopen van ons voorreden maer die te vervolghen, willen wyt daer laten voor als noch blyven ende keeren tot onse voornoemde saken.

1) De rentmeester van Bewester Schelde noemt hem in zijne depositie: GHISTELLES (zie VAN VLOTEN blz. 41).

Al(s) dus PIETER HAECK daer niet op doen en konde, is ten lesten met zijn volck van daer getrocken ende zijn ghecommen, seyde men, mede tOostreweel, aldaer zy gesleghen werden van des Coninckx volck, onder beleyt zijnde van BEEVOYS[1]. Den bilgou, doen bilgou te Middelburch zijnde, met naemen ROLLEMAN[2], werden oock van Middelburch ghehaelt ende tot Brusselle gevanghen ghevoert, maer werde noch los gelaten, gelijck wy noch nae van hem wat verhaelen zullen. Ende daer quam een Spaansch bilgou met naemen MAERTYN LA POOSE[3], die regeerde, totdat de stadt beleyt was, alsoo wy naer sullen hooren.[4]

Anno 1567 op Sint Pauwels bekeeringe avont[5] wast een groot onweder van donderen, blixemen ende haghel ende met dat onweer quam den brant in den Abdiessen tooren, soo datter afbrande den tooren ende de kercke, hetwelcke duer de hooghde van den tooren scheen, dat elck den brant voor zijn duere[6] hadde. Den brant wasser, soo sommighe seyden gesien te hebben, van de brossen [7] int opperste van de naelde gesteken. Met desen tooren branden oock de voorkercke ende het koor af, in welck koor verbrande een konstighe vermaerde schilder(i)e van een tafereel, staende op den hooghen outaer, gheschildert van een wijt vermaert meester, genaemt in de wandelinge MABUSE[8], sonder dat desen brant yemant anders schade dede; het vier, seyde men, scheen op niemant meer macht of cracht te hebben[9].

Anno 1570 in July ist perdoen gelesen in St. Pieters kercke int Lattijn ende op de Mart in Duytse op een groot toen-

1) PHILIPS VAN LANNOY heer van Beauvoir.
2) TSOMME ROLLEMA.
3) MARTIN DE POSA.
4) Het volgende is later met dezelfde hand geschreven.
5) 1568 Januari 24.
6) Het HS. herhaalt dit woord.
7) Lees: "brese"?
8) JEAN GOSSART DE MABUSE.
9) Ook in het *Resolutieboek* der stad Reimerswaal vestigt de secretaris FRANCO VAN CAMPEN op deze bijzonderheid de aandacht: "Ende dat meer dan wonder was, en sijnder by denselven brant gheen huysen ontsteken gheweest, hoewel nochtans cort om derselver kercken veel huysen, met stroo gedect, stond, ende het tempeest van winde seer groot, twelek sonder mirakel des Heeren nyet en heeft connen geschien."

neel, hetwelcke ick in beede de plaetsen hebben gesien ende mijn wel huecht; maer alsoo int schryven van sommighe cronicken de dach diverent is, hebbe ick se hier willen uutlaten, want ick duer mijn jonckheyt van dach of[1] datem (niet) en wyst; welck perdoen oft vergevinghe was voor die in den oproer van kerck breken of predicacie jeghen den croninck of de Roomse kercke hadde(n) misdaen.

Int selfde jaer van 1570 quam des keysers dochter, wesende de bruyt van PHILIPPUS de tweede van dien naeme, coninck van Spaeingen[2], savens te Middelburch in metten donckere, hetwelcke was nae den datem, by mijn gevonden in andere cronicken, den 24^{en} September, ende smergens den 25^{en} September weer uut de stadt – soodat ick haer door onlanck blyven niet en hebbe gesien – en ginck dienselven dach met een schoon heerlijcke vloote zeyle naer Spaeingen, die daer op de ree voor Zeelant lach ende daer toegemaeck(t) was, soodat ick die hebbe zien voorby Vlissinge tzeyle gaen, waervan het volck, op het schip wesenden (van) den admirael, al waren uut eender hant ghecleet, al één coluere en één boorsel ende van den vys-amirael oock al uut eender (hant) van één coluere en boorden; dan elck schipsvolck[3] hadde de colueren divers, deen root en dander blaeu.

Ontrent desen tijt soo werden de lantslieden gemonstert int lant van Walcheren in Zeelant – of se in de ander landen van Zeelant oock monsterden, en weet ick niet – hetwelcke gheschieden in vier deelen: een deel te Kouckercke, het 2

1) Het HS. herhaalt de woorden "dach of".
2) ANNA VAN OOSTENRIJK
3) Het HS. herhaalt dit woord.

deel te Westersobburch, het 3 deel te Soutelande ende het leste ende 4 deel te St. Lauwereys, elck dach twee parten, maer in de 3 monsteringhe, hetwelcke gheschiede te Soutelande, is de gouverneur, mijnheer VAN WACKEN[1)], van een qualijckheyt krygende, soo hy aen een tafel sat om de lieden te doen voorby hem monsteren, terstont doot gebleven, soodat hy in de vierde monser(inghe) niet en was; maer was al doot. Ende zijn broeder de heere VAN CAPPELLE[2)] werde gouverneur in zijn stede, ende oock genaemt of was heere VAN WACKEN. Den tijt en dach is mijn onbekent[3)]; maer hebbe de 3 monseringen selfs gesien.
Hoogheyt van state, grootheyt int aensien,
Noch gelt en can baten om de doot te ontvlien.

Anno 1570 isser eenen hooghen watervloet geweest op Alderheyligendach nae de noene, zoodat het water binnen Middelburch en in meer ander plaetsen veel schade ende verderf dede an menschen, beesten en huysen ende mueren, waervan ick hier alleene wil schriven van en wat te Middelburch gheschiet is, hetwelcke ick zelfs hebbe gesien ende hooren segghen van veel geloofweerdighe lien. Ten eersten ende het meeste jammer was, datter twee menschen verdroncken, wesende twee Bartoenen of Fransoysen, diewelcke met eenen boot voeren over de kaeye om de wijn, die zy daer hadden ligghen, te beschutten voort wech driven, hetwelck was buten voor de Noordampoorte, dat nu binnen is, duert de stadts vergrooten.

1) ADOLF VAN BOURGONDIË, heer van Wackene.
2) ANTHONIS VAN BOURGONDIË.
3) ADOLF VAN BOURGONDIË stierf 6 Juli 1568. De Staten van Zeeland berichtten het den 7^{en} aan den hertog van ALVA in deze bewoordingen: "Combien que nous pensions que votre Excellence soit advertie de la subite mort et trespas de monsieur DE WACKEN. gouverneur de Zélande, estants aux monstres des paisans a Zoutelande pour le service de sa Majesté, n'avons sceu laisser pour le deu de nostre office de le advertir par cestes de ladite mort, affin que Votre Excellence puisse pourveoir au service de Sa Majesté et conservation du pays, comme il sera de besoing" (*Register van Christophel Roels* fol. 19).

Ende soo het water over de kaye in de veste liep, maeckte het vallen van water nae de veste sulcken toocht, dattet haer met den boot daerin tooghen, dat se met boot omsloogen en verdroncken. Voort ist water van de Nieuhaven geloopen duer de strate, de Geere genaemt, schade doende in ettelijcke huysen, in welcke strate verdroncke(n) ettelijcke koeyen oft hoorenbeesten, loopende alsoo duer de Langevilepoorte, brekende of spoelende in de poorte een geweldige diepte uut de strate ende werpende neffens de poorte een groot stick van de stadtsmuur omvaerde, ende loopende daer soo in de veste ende commende de Zeyspoorte weer in. Noch isser uut de Nieuhaven een schip over de kaeye gevaeren in een bleeckhof, dat daer doen was, genaemt St. Janshof, dat nu al betimmert is, dat was streckende van St.-Jansstrate tot tende van de Haven, ende voerder by selfs weer uut. Oock de visbancken, die groot en swaer waeren, dreven de stratenwaert in, soodat mer een in de Schravestrate vont staen met het eynde op een heemuer; diesgelijcke waeren der oock gedreven in de Langendelft, die in de straten bleven staen.

Also duck DALVA het kasteel tot Antwerpen ghebout en volmaeckt hadde, seyde men, dat hy met eenighe op kasteel was hem tooghende ende vraegende haer, of het niet een sterck slot was, waerop sy souden ofte eenige geantwoort hebben, dat het wel een sterck slot was, soo hy of soo lange als hy de sluetel hadde, ofte op diergelijcke maniere; waerop hy soude gevraecht hebben, welcke de sluetel was, oft wat zy daermede meende(n), die hem soude(n) geantwoort hebben, dat Vlissinge daervan de sleutel was; want watter uter zee comt nae Antwerpen, moet daer passeeren, ende soo connen zy die riviere sluyten. Ommers duck DALVA nam vooren daer een casteel te maken, ende hetselfde begonnen an de oostzyde van de stadt, gelijck ick ende meer andere gesien hebben het delven ende cruyen van de eerde ende het beghinnen van tmetswerck, ghelijck men noch zien mach; want het Ameniciehuys,

staende achter an Princenhuys, staet op het fondament, hetwelcke duck DALVA hadde doen fondeeren. Ofte duck DALVA dat duer dat segghen soude gedaen (hebben), dat laet ick daer, ofte dat hyt dede, omdat de waterguesen, soo men se toe hiet, te water sterck werden, ofte om te beter zijn tiende penninck, daer hy de Nederlanden mede wilde belasten[1], in te voeren om de landen daermede te dwingen, siende ende merckende, dat het wel daertoe geleghen was, ende dat de guesen onder tbeleyt van PIETER HAECK voornoemt daer in den eersten aenvanck een aenslach op hadden; doch hierom of daerom of waerom dat het was, het was altijt gemeent te maken. En tot dien eynde hadde hy gesonden twee vaendelen Waelen om binnen Vlissinge te legghen, om daermede te beschutten eenige tegenstant vant opbouwen van dit voornoemt casteel. Soo nu dese capeteynnen met namen DE VIVILLE ende DLICK met haer twee vaenen volckx, zijnde vant regement van BEVOYS, quamen, soo heeft den gouverneur van Zeelant, met naemen de heere VAN WACKEN, binnen Vlissinge maer geleyt het half vaendel van VIVILLE ende het ander half van VIVILLE[2] binnen Middelburch ende het vaendel van capeteyn DE LICK[3] heeft hij oock ergens op een andere geleyt. Ofte hy sulckx gedaen heeft om de borgers niet te zeer te belasten, ofte duer schoon spreken en begeeren van die van Vlissinge ofte duer eenighe ander saken, die hem daertoe bejeghende(n), daer laet ickt blyven; niet wetende, belet mijn het schryven. Van hetwelcke volck alle naederhant noch te Middelburch quamen liggen, eenige ten hyse van mijn ouders, ende ons hetselfde wel vertrocken, als den gouverneur naderhant geschoten was, dat sy seyden: "Hy isser wel an; hadde hy int hof gecommen, hy soude om die oorsaken hebben moeten sterven".

1) Het HS. herhaalt hier: "te beter".
2) ARTUS DE SAINT-QUENTIN, heer van La Vieuville.
3) BARON DE LICQUES.

Anno 1572 op den eersten April, wesende Dinsendaechs voor Paessen, quamen de guesen ofte princenvolck voor den Briel met ontrent 22 ofte 23 schepen, waeronder was oock een pris of twee, ende quamen ettelijcke volck te lande ende hiesen de stadt van den Briel op, waerop de borghmeesters buten by haer ghincgen ende[1] begeerden beraet, ende wert haer geackoordeert te hebben twee uren beraet. Soo quamen sy tegen den avont weer, en daer quam weer een voorruut, die de stadt ophies, diet te vooren oock gedaen hadde, genaemt capeteyn ROOBOL[2], ende sprack: "Wel lieve borgers, laet ons in; ick belove ulieden by het heylich evangely, daer en sal niet een borger gekrenckt werden, noch niet beschadicht werden an zijn goederen. Ende soo wy der met gewelt in moeten commen, zult ghylien alle beclaegen. Ende oock wy willen der in wesen, tsy met goetheyt ofte met quaetheyt en[3] seyt", sprack hy: "Sal ick bescheet cryghen ofte niet?" waerop niemant en antwoorde, maer elck ginck duere, uutgewaert drie mannen, waeraf dit den eenen was, die mijn dit zelfs aldus vertrocken heeft, toen zijnde noch een jonckman, daer werckende, ende nu een geloofweerdich borger binnen Middelburch. Ende soo hy geen antwoorde en creeg, riep hy: "Comt an, lieve cri(g)slieden, sy gecken met ons". Soo quaemen sy an met vijf vliegende vaendelen, maer weynich volck, ende met een stickgen geschut, en schoten een gadt duer de poorte ende brande se en braken, datser een gadt duer kregen, daer sy duer inquamen sonder belet, ende deden oock niemant van de borgers schade. Dit hebbe ick mede soo breet geschreven, omdat het te passe comt op den eersten aenvanck, ende omdat ick soo goed bescheet daervan wyst.

In tselfde jaer 1572 sand duck DALVE op den Paesdach Spaeingaers naer Vlissinge, ende meenden op den Paesdach

1) Het HS. herhaalt dit woord.
2) CORNELIS ROOBOL.
3) Het HS. leest "ende".

daerin te commen, alst volck in de kercke waeren. Ende soo de foriers op stadtshuys waeren om de bilgetten of eenighe orden of yet met de heeren samen te doen, soo begosten de borgers te vergaeren ende oproerich te worden, ende seyden tot de heeren: "Wy en willen gheen Spaeingaers inhebben". Hetwelcke aldus geschiede op den Paesdach, wesende den 6en April. Ende wesen sy uuter stadt an de schepen, die voor de stadt met de Spaeingaers quamen, sy souden of houwen, of sy wouden se vand(a)er helpen of nae schieten. Dit schrif ick van hoore(n) segghen; doch men weet wel, dat het gebuert is; dan van juste de woorden of manieren, die werden dickwils duert segghen wat verandert. Dus wert hierduert verhindert het opbouwen vant casteel, dat sy meenden alreede soo vaerde te wesen, dat sy[1)] haer defencie daerin souden hebben. De Spaeingaers, niet moghende ancommen, hielden haer soo een wijl tijts ontrent het lant, alsdan voor deen plaetse alsdan voort dander. En soo raeckter dan vast morlinge, en begonst allensen beroerte duer(t) heele lant in steden en dorpen; want elck vreesde voor haer te crygen. Men seyde oock dat se al versien waeren van prevyse van stroppen.

Soo de Spaeingaers nu wech zijnde, begosten die van Vlissinge tersont haer te versien van geweer, ende quamen dagelijckx te Middelburch geweer copen ende deden haer half vaendel soldaten van VYVILLE, als voorn verhaelt, uutgaen, ende de schepen, die daer den Hont opvoeren en afquamen, besoucken ende dat haer anstont, an te tasten, ghelijckt scheepsvolck wat bout is, al hebben se niet veel last, som, die een goet geweer hadde(n), dat nemende, ende een quaet daervooren gevende, ende altemet wat nemende, half al jockende en al geckende. Dit alsoo staende in desen stant, soo quam cornel Beevoys te Vlissinge van ergens uut Brabant of Vlaenderen – ofte hy zijn volck daer meende te vinden, oft dat hy quam om te Middelburch te commen ende angehaelt

1) Het HS. voegt hier in: "daer".

wier, dat is mijn onbekent. Te Vlissinge zijnde, seyde men, dat die van Vlissinghe hem wilden daer houden; maer seyde haer, hy en most oft begeerde maer eens den gouverneur te Middelburch te spreken, ende beloofde hy haer dan weerom te commen, waer duer sulcke belofte hem die van Vlissinge te Middelburch brochten, vergeselschapt met ettelijcke gewapende borgers van Vlissinge; maer als hy te Middelburch by den gouverneur, de heere VAN WACKE(N) was, sant hy se weer naer Vlissinge ende hy seyde: hy was, daer hy begeerde te blyven.

BEEVOYS nu te Middelburch zijnde, hebben se alle de borgers, elck in zijn wijcke, doen met haer geweer vergaeren, doch noch sonder orden van capeteynnen ofte vaendragers ofte ander officiers, ende seyde: men soude monsteren. De borgers aldus vergaert zijnde, soo quam den gouverneur ende BEEVOYS in elcke wijcke segghende: men soude de stadt houden of bewaeren, ende niemant inlaten, noch Spaeinjaers noch guesen. Ende (om)dat die van Vlissinge Beevoys tot Middelburch gebracht hadde(n), ghingh de sprake, dat het te Vlissinge oock also soude zijn, maer het bleeck haest anders; want die van Vlissingen haelden ofte onboden de guesen uut den Briel, dewelcke quamen, ende aleer sy noch in de stadt ghinghen, tasten an ende besochten de schepen, die den Hont afquamen nae Middelburch, nemende de lieden tgeweer af, ende die sy voor Spaeingers ansagen, mosten mede over uut de schepen in haer schepen. Te Vlissinge binnen zijnde, zijn sy getooghen van daer naer der Veere, aldaer zy mede ingelaten werden. Die van Aermuyen, alsoo het onder Middelburch staet van outs, quamen te Middelburch om raet ende assestencie, alwaer een deel mannen, maer niet veel, werden gesonden onder tgebiet van een joncker VADELYT[1)] als hooft. Maar alsoo de guesen quamen ende het volck niet eensgesint en waeren, werden der geen weere gedaen, te meer omdat de capeteyn

1) JACOP DE VALLADOLYT.

van de guesen, commende met zijn volck beneden dijckx, by zijnde op den dijck quam, ende zoo hy weleer te Middelburch woonachtich geweest hadde, werde hy bekent ende zijn woorden geloof gegheven, te meer omdat de overheyt geen gehoor en hadde, om welcke oorsake zy te Middelburch als voorseyt om asestencie ende om een hooft an den gouvernuer van Zeelant, de heere VAN WACKEN, en an der stadt gecommen waeren. Het volck van Middelburch met haer capeteyn of hooftman hebben se weer laeten gaen, ende hebben haer belooft, te weten de guesen ofte capeteyn oft hooftman van dien, int aencommen niemant yet te misdoen. Alsoo werden tgheheele lant van Walchgeren gues, uutgesteken de stadt van Middelburch ende het casteel van Rammekens. Ende dit innemen van Aermuyen soude naer mijn best onthouden, ende soo ick best can naegerekenen, Donderdach nae de noene, wesende den 24 April, geschiet zijn. In dit veroveren van dit lant onder dese belofte hebben die van Westcappel, dwelck is en was een onbemuerde plaetse, hebbende stadtsprevelegen, doende recht en justicie, als vooren gebleken, en meest bewoont van outs van vissers en stierlien.[1)] Ende soo sy, te weten de guesen, quamen, begeerde(n) zy ende creghen 24 uren beraet; dies seyden de guesen, soo dat niet en deden ende met haer houden, soo souden zyt haer doen doen. Na die tijt van 24 uren zijn sy om bescheet ghecommen an die van Westcappel, ende seyden: soo sy niet en wilden met haer houden, sy hadde(n) de middel by haer om te doen doen. Ende soo hebben sy met haer belooft te houden. Dit schijnt wel geschiet te zijn, aleer zy naer de stadt van der Veere toghen. Dus zijn dese steden en dorpen al samen (overgegaen) onder de belofte van niemant te misdoen ende verlost te worden van de Spaeinse tierannie, gelijck het, God zy gelooft, duer Zijn cracht geworden en noch is ende blyven sal, alsoot Zijn Goddelijcke wille is, ende noch meer door Zijn cracht verlost worden zal.

1) Deze zin loopt niet af.

Aldus het lant van Walcheren, als vooren verhaelt is, al eens zijnde, ende Middelburch rontsomme daerin lach, bereede(n) haer die van Middelburch toe, wel wetende, dat het haer buerte nu was. Ende hebbende, als voorseyt is, maer een halff vaendel slodaten in, rechten daer een nieu vaendel volckx metter haest op, hetwelcke haest vol en zeer sterck was, waervan hooftman was LUKAS VAN MEEGHEN, weleer daer gecommen zijnde met ettelijcke Duytsen in dienste, ende getrout aldaer een edel vrouwe van Middelburch, genaemt joffrou CRABBELS. Ende voorts alle gereetschap gemaeckt ende maekende ten stryde, hebben se den Saterdaechs nae de noene de vaendels nae de mueren doen draghen, van denwelcken ick er een hebbe zien dragen naer de Langeville poorte, waeruut ick wel presemeere, datter an de ander poorten oock waeren. Dit vaendel of baniere was een wapen van de stadt van Middelburch, wezende een root cleet ontrent 2 of 3 voeten vierkant met eenen vergulden burch daerin, an een stock ontrent van acht of 9 voeten lanck, het[1)] twelck te presemeeren is, dat het uut de poorte stack ofte op het bolwerck geset werden. Dit gebuerden des Saterdaechs nae de noene; ick achte wel, al eert gedaen werden, datter al eenich bescheet of sprake of schriven van den viant geweest is; want smergens voor daghe, te weten Sondaechs daernaer, waeren de guesen voor de stadt, te weten voor de Dampoorte ende voor de Langevillepoorte, wesende den 27 April[2)]. Ende alsoo voor de Dampoorte doen gheen veste was, ende de poorte ofte ommers clinket van de poorte maer en sloot met cram over de grendel – want in die voorgaende tyden de poorten voor geen gewelt en slooten, hetwelcke zy misschien wel hebben geweten – zoo zijn zy gecommen met een groot hout ofte mast ende hebben alsoo de butenste poorte ofte clinckette oppengestooten, dwelck maer

1) Lees "uut".
2) Deze datum is juist (zie VAN VLOTEN, *Middelburgs beleg en overgang* blz. 7); 'S GRAVEZANDE (A. w. blz. 180) stelt dezen aanval ten onrechte op 20 april.

en sloot met een cram over den grendel[1)], alsoo mijn de stadtssmit zelver naederhant geseyt heeft, hetwelcke een[2)] geloofweerdich man was. Ende eenighe van die op de poorte van die van binnen de wacht hadden, zijn, als zy dit hoorden[3)], boven geloopen ende hebben de pillen, gelijck men in die poorten plach te gebrucken, losghemaeckt en laten neervallen, zooals zy clinket van de poorte open hadden; en kosten zy noch niet duere om binnen te commen, waerduer zy deden bringen ofte brochten uut de voorbocht of voorstadt stroo ende mutsaert duer clincket binnen in de poorte ende meendent alsoo te verbranden ende de poorte te openen, twelck niet geluckte naer haren zin; want den brant ofte tvier trock opwart ende branden boven de cappe ofte den tooren van de poorte, ende en oppende gheen passage voor haer. Ende die van binnen brochten van binnen op de strate metaelle grof gheschut ende schooten den tooren, alse brande, of, soodat de peere binnen de stadt viel. De soldaten, die in der stadt van capeteyn VIVILLE, als vooren verhaelt, zeer weynich zijnde, wisten haer waer bergen vreesende ofte quamen niet voort, vreesende[4)] dat het al verraden was. De heere VAN BEEVOYS was in een ghat ofte gelyte van de stadtmueren gecroopen, seyde men, om te verberghen. Dus wast wel te vermoeden, hadder connen oppeninghe voor die van buten ghecommen duer brant ofte duer ander middelen, datter weynich teghenweer soude gheweest hebben; want deen hiel se vianden ende dander voor vrienden ofte voorstanders van de vryheyt, die se liever hadden dan de Spaeingaers. Dit aldus blyvende, ende gheen incomste en was, maer bleven buten der stadt, soo heeft men de clocke geclipt ende het trompet gesteken, ghelijck het de costuyme is, al en waert maer om den brant gheweest, werde de stadt in weren, ende elck begost het te vertoonen ende int gheweer te stellen ende uuter stadt beghinnen te

1) Het HS. voegt hier in: "hadde".
2) Het HS. herhaalt dit woord.
3) Het HS. herhaalt hier: "zijn".
4) Sic.

schieten naer die van buten, soodatter bleven dood ligghen. Den bilgou van der stadt, wesende een Spaeingaert genaemt MAERTIN DE POOSE, quam met zijn geweer, vergeselschapt met noch ettelijcke Spaeinaer(s), soo men seyde – want er in de stadt wel Spaeinse cooplieden waeren – ende ande(r) goetwillighe ende de soldaten oock voort[1] ende[2] trocken de Zuydampoorte uut om over de Haven te vaeren met schuten om den viant van de Noordampoorte wech te slaen ofte dryven, gelijck zy oock deden. Maer soo de schute ofte schuten wat leech of ongereet laghen, is den bilgou duer haestichheit daerin gespronghen ende heeft zijn selven zeer gedaen; want hy gheharnast was. Sommyghe meenden, hy was met springhen den hals over de craghe vant harnas ghebroken; andere presemeerden, het harnas soude geweest hebben of was schootvry, dat het swaer was en door de gewichte hem selven soude te borsten ghespronghen hebben. Ommers hoet was, hy werde weer uut de schuytte over doot binnen der stadt in een huys ghebrocht ende sterf terstont. De andere voeren over ende dreven de guesen van de poorte in haer leger, hetwelcke zy hielden tussen de Oude ende Nieu haven tusschen 2 dicken, daer zy mede genoch beschanst[3] waeren, soodat men se uut der stadt daer niet beschadighen en coste, hetwelcke was den wecht tussen beede de dicken neer te gaen naer Aermuyen ende hier den April, welck oude havendicken naederhant, om zulckx te verhoeden, met vergroten van der stadt gebroken zijn. An de ander zyde van der stadt laghen sy op 't huys van der Hooghe ende in de booghers, houdende daer haer legerstede, ende commende van daer voor de stadt op den plecken, die ment 't Sant hiet, wesende rechs buten de voorbocht ofte voorstad, alwaer sy wacht hielden ende[4] voor de stadt tot an de vesten, quamen duer ende in de huyssen van de voorstadt, in welcke voorstadt van die van binnen dickwels

1) Het HS. voegt hier in: "commen".
2) Het HS. herhaalt dit woord.
3) Het HS. leest: beschranst.
4) Het HS. herhaalt dit woord.

teghen haer schermenmutsen, int lesten werden in brant gesteken ofte gheschoten, ommers in brant gedaen, als die van binnen uutvielen. Hoewel, als vooren geseyt, sy niet sterck en waeren, hadden niet veel aenstoot ofte weinich; want zy van buten oock niet sterck en waeren, en onhervaeren in den crijch, zijnde meest vissers en boeren; maer hebbent sichtend in ons Nederlanden wel geleert, Godt betert. An de ander zyde van de stadt ghinck mede zeer alleens toe, en schoten soo van beede zyde(n) met cleyne gotelingen of ander geschut in de stadt soo over de mueren ende onder de brugghe van de Haven duer. Want de brugghe op den Dam, ter plaes daer sy noch is, was, waer an beede syde de poorten stonden van de stadt, en was een hooghe draeybrugghe; an beede syd soo quam men met breede groote blaeu arduyne trappens, soo datter schoon kelder onder waeren; ende over de Haven den overspronck van de trappen tot het ghat van den draeyboom van wyt aerduyn, zijnde een clouck, fraey styck wercks, van beede zyde soo blaeu als wyt, soodat ick in Zeelant of in Hollant of in Brabant of in Vlaenderen zulcke trap niet ghesien en hebbe. Nu wil ick weder commen tot dit belegh ende dat endighen. Nu dewyle zy voor de stadt bleven ligghen, hadde(n) zy gaeren de stadtshaven toegestopt, meen(en)de daermede de stadt te benauwen, soo omt maelen van de watermuelens ofte ander saken, die haer noodich dochten. Ende brachten om zulckx te volbringen een groot schip tenden dweers in de Haven en meendent daertegen toe te dicken; maer die van binnen haer houwers, daer zy het meulenwater in hieven, sloten de houwers, ende als leegh water was, dat sy haer werck best soude hebben connen vorderen, lieten beede slussen ofte schuergaten 'tseffens open, soodat dat werck niet volbracht en conde werden tot haeren voordeel. Aldus hebben zy geleghen soo buten de Dampoorte ende de Langevillepoorte, altemets schietende in de stadt ende altemets uut de stadt, tot den achtsten dach van Meye; doen quam daer onset op dees maniere. Daer was te Middelburch eenen genaemt JAN TURCK,

wesende den opperdiender van den heer bilgou, die men gemeenlick stadthouder heet. Desen – of hy daerom uutgesonden was ofte niet, en weet ick niet – ommers die quam van Berghen op Zoom met Spaeingers ende Waelen, wesende tregement, soo men seyde, van den cornel BEVOIS voornoemt, waeronder waeren die, die uut Vlissinge ende van anders uutgesonden waeren geweest, waervan het een half vaendel noch te Middelburch lach. Ommers al saemen zijn gecommen van Berghen ende zijn snachs of smergens vrouch an lant gecommen in een plaetse by der Veere aen de westzyde naerder de zee, dewelcke ghenaemt wert den Haeck, wesende een anghepoldert stick lant, daer een dorp in staet, ghenaemt Onse-Lieve-Vrouwepolder, daer men in die tyden plachte bevaerde te doen; insonderheyt de Bartoenen te Middelburch uutter zee commende, soo tie haer schepen an lant of kaeye ghemeert zijnde, liepen derwaerts, aleer en alvooren sy lossen wilde(n).